

OBN, het kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer van Natuurkwaliteit, bestaat ruim 25 jaar. In die periode is veel bereikt. De ontwikkelde herstelstrategieën voor diverse landschapstypen vinden gretig aftrek bij beheer en beleid in Nederland en daarbuiten. In dit nummer van LANDSCHAP wordt het onderzoek dat OBN heeft gedaan naar het nat zandlandschap beschreven.

Dr. A.J.M. (André) Jansen
Unie van Bosgroepen
a.jansen@bosgroepen.nl

Prof. Dr. M.G.C. (Matthijs) Schouten
Staatsbosbeheer

Ir. L. (Loekie) van Tweel-Groot
Landschap Overijssel

Drs. W. (Wim) Wiersinga
Vereniging van Bos- en
Natuurterreineigenaren

In 1989 startte het toenmalige ministerie LNV het kennisprogramma Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN). Dit programma diende ter ondersteuning van effectgerichte maatregelen (subsidieregeling EGM), bedoeld om de effecten van verzuring, vermesting en verdroging aan te pakken. Effectgerichte maatregelen waren nodig omdat brongerichte maatregelen veel tijd zouden kosten.

Het hart van het OBN bestond en bestaat uit deskundigenteams van benoemde terrein- en waterbeheerders, onderzoekers en beleidsmakers. Deze teams hebben via meerjarig, toepassingsgericht onderzoek nieuwe maatregelen ontwikkeld, vaak in samenhang met fundamenteel universitair onderzoek, en adviseerden het ministerie over de toepasbaarheid van bestaande en nieuw ontwikkelde maatregelen via de EGM. Zo ontstond een nauw verweven kennisnetwerk, waar in gezamenlijkheid toepassingsgerichte kennis werd ontwikkeld, toegepast en verspreid.

Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit

In 2006 werd het Overlevingsplan Bos en Natuur omgedoopt in Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit. Het doel van het huidige kennisnetwerk is de ontwikkeling en benutting van praktisch toepasbare kennis over natuurherstel en -beheer voor onder meer Natura 2000, PAS (Programmatische Aanpak Stikstof), Kaderrichtlijn Water en het cultuurlandschap. Het kennisnetwerk bestaat uit acht deskundigenteams, één voor elk landschapstype: beekdallandschap, cultuurlandschap, droog zandlandschap, duin- en kustlandschap, heuvellandschap, nat zandlandschap, laagveen- en zeeklei-

landschap en rivierenlandschap plus een expertisegroep Fauna. In totaal zijn 140 experts uit 120 organisatie actief in OBN.

Deze teams benoemen kennislacunes, bereiden nieuw onderzoek voor en begeleiden onderzoek, doen aan kennisverspreiding (natuurkennis.nl) en adviseren beleid en beheer. Het onderzoek wordt uitgevoerd door kennisinstituten en adviesbureaus. Per 1 januari 2014 is OBN overgenomen door de provinciale uitvoeringsorganisatie BIJ12. Sindsdien spelen de provincies een actieve rol, hebben zij leden in alle deskundigenteams en betalen het onderzoek. Het ministerie EZ zorgt voor de basisfinanciering en de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) verzorgt de coördinatie. Ondanks deze heldere organisatie en eenduidige werkwijze, is toch het informele karakter behouden gebleven van een netwerk van deelnemers die elkaar goed kennen en snel kunnen schakelen en handelen.

Resultaten

In 2014 heeft het netwerk haar 25-jarig bestaan gevierd. In die periode is veel bereikt. Allereerst voor de natuur zelf. Zo heeft ruim een derde van de vaatplanten op de Rode Lijst geprofiteerd van EGM en OBN (Jansen *et al.*, 2011). En toen het beleid er om vroeg, konden voor Natura 2000 en de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) onmiddellijk herstelstrategieën (samenhangende combinaties van *evidence based* herstel- en beheermaatregelen) worden ontworpen, zowel voor de afzonderlijke habitattypen als voor landschappen (zie pas.natura2000.nl/pages/herstelstrategieen-navigatie-2).

aspx). Verder wordt het netwerk om advies gevraagd bij ingewikkelde beleids- en beheerkwesties, wordt ook in België en Duitsland dankbaar gebruik gemaakt van de ontwikkelde kennis en wordt op (internationale) bijeenkomsten en in (wetenschappelijke) tijdschriften regelmatig gerapporteerd. Het succes van het OBN-kennisnetwerk ligt besloten in de langdurige samenwerking van gedreven en zeer gemotiveerde beheerders, beleidsmakers en onderzoekers.

Nat zandlandschap

Het nat zandlandschap is onderdeel van de fysisch-geografische regio 'Hogere zandgronden' en is sterk bepaald door de laatste twee ijstijden. Het bestaat onder andere uit grondmoreneplateaus, stuwwallen, spoelzandwaaiers, oud- en/of jong-dekzand en rivierduincomplexen. Gedurende het holoceen zijn hoogveenvorming en verstuiving de belangrijkste landschapsvormende processen geweest. Door deze grote abiotische variatie én het vroegere menselijke landgebruik ontstond een aanzienlijke afwisseling in standplaatscondities en habitats: hoogvenen, zure en hoogveenvennen, (zeer) zwak gebufferde wateren, natte heiden, heischrale graslanden, vochtige heidebebossingen en blauwgraslanden. Het nat zandlandschap is gradiëntenrijk, veelal op de overgang van ruggen naar laagten, met een geremde waterafvoer. De laagten worden vooral gevoed door regenwater, maar er is vaak enige invloed van vooral lokaal grondwater. Het nat zandlandschap ligt ingebed in het droog zandlandschap en kent overgangen naar beekdalen, rivieren en laagvenen.

Onderzoekslijnen

De vier strategische onderzoeksthema's uit de OBN-kennisagenda uitgewerkt voor het natte zandlandschap zijn:

1. het ecohydrologisch functioneren van specifieke ecosystemen, ook in hun landschappelijke samenhang;
 2. het verwijderen van overmatige voedingsstoffen, herstel van nutriënten- en mineralenbalansen en van buffercapaciteit;
 3. bedreigde en invasieve soorten en dispersie van sleutelsoorten;
 4. inrichtingsvraagstukken van het natte zandlandschap, zoals voor waterberging en klimaatbuffers
- Het onderzoek richt zich op verschillende schaalniveaus: soorten, habitattypen/ecosystemen en landschap.

In dit nummer

Dit themanummer bevat artikelen over hoogvenen, vennen en vochtige heiden. Aan deze ecosystemen van het nat zandlandschap is de laatste 10 à 15 jaar het meeste onderzoek verricht. De artikelen geven een synthese van de resultaten. Over het ecosysteem vochtige bossen is in 2015 een zogenoemd pre-advies uitgebracht, waarin de stand van de kennis én de belangrijkste kennislacunes aangaande het functioneren van deze bossen worden besproken. In het artikel over de vochtige bossen wordt hiervan een samenvatting gegeven. Tevens is een kennisagenda voor het nat zandlandschap van de 21e eeuw opgenomen. Het themanummer besluit met een review van het OBN-onderzoek aan nat zandlandschap van de laatste acht jaar. Deze review is op verzoek van OBN uitgevoerd.

Literatuur

Jansen, A.J.M., R.M. Bekker, R. Bobbink, J.H. Bouwman, R. Loeb, H. van Dobben, G.A. van Duinen & M.F. Wallis de Vries, 2010. De effectiviteit van de regeling Effectgerichte Maatregelen (EGM) voor Rode-lijstsoorten; de tweede Rode Lijst met Groene Stip voor vaatplanten en enkele diergroepen in Nederland. Den Haag/Ede, Rapport Directie Kennis & Innovatie van Ministerie van LNV/Unie van Bosgroepen.